

Ҳақиқат тушунчасининг фалсафий моҳияти

*Панжиев Сухроб
ТерДУ*

Маълумки, инсоннинг дунёқараши, тафаккур тарзининг такомиллашуви ва тараққий топишида фалсафий билимларнинг ўрни ва аҳамияти катта. Олимларни қадимги даврлардан “Олам нима?”, “Олам қандай яралган?”, “Инсоннинг бу оламдаги ўрни, ҳаётининг мазмуни нималардан иборат?”, “Оламдаги хилма-хил жараёнлар, ўзгаришларнинг инсонга, жамиятга таъсири ва инсоннинг оламга таъсири нималарда намоён бўлади?” каби саволлар қизиқтириб келган. Тарихий тараққиётнинг турли даврларида бу саволларга жавоблар фан доирасида тўпланиб, такомиллашиб борган. Яъни, ҳар бир тарихий даврда инсон ўзининг амалий фаолияти натижасида объектив оламни тўлиқ ва аниқ акс эттирувчи билимга эга бўлиб боради. Билим эса объектив реалликка мос келадими ёки йўқми? Бу масалани ҳал қилишда “ҳақиқат” тўғрисидаги таълимотни англаш муҳимдир. Бу таълимот эса ўз-ўзидан “Ҳақиқат нима?” деган масалани ҳал қилишни тақозо этади. Ҳақиқат масаласини илмий тарзда ҳал қилишнинг ягона йўли эса, инсон билимлари билан объектив оламдаги реал нарса ва ҳодисалар, уларнинг сифат ва хусусиятлари ўртасидаги муносабатни ёритишдир. Шу боис, ҳақиқат объектив воқеликка мос келувчи нарса ва ҳодисаларнинг реал ҳолатдаги мазмунини, сифат ва хусусиятларини тўғри акс эттирувчи ҳамда амалиётда синалган билимлар сифатида эътироф этилади.

Шунингдек, ҳақиқат билиш фалсафасининг ҳам энг муҳим муаммоси, асосий масаласидир. Билиш назариясининг барча фалсафий муаммолари ҳақиқатга эришишнинг воситалари ва йўллари билан (ҳиссийлик ва ақлийлик, интуитивлик ва дискурсивлик кабилар) ёки ҳақиқатнинг мавжудлик шакллари (далил, гипотеза, назария ва шу каби тушунчалар), билиш методларининг тузилиши кабилар билан узвий алоқадордир. Буларнинг барчаси ушбу муаммони, унинг ечимини гоҳ конкретлаштиради, гоҳида эса мураккаблаштиради ёки мавҳумлаштиради.

Ҳақиқат масаланинг талқин этилишига ва унга эришиш мумкинлигига боғлиқ ҳолда хилма-хил тарзда намоён бўлади. Бунга мисол тариқсида нидерланд физиги, классик электрон назариясининг асосчиси Х.А.Лоренцни келтиришимиз мумкин. Электрон назариясини яратилишига олиб келган 1924 йилдан бошланган илмий фаолияти тўғрисида Лоренц, мазкур тадқиқот жараёнида ҳал қилиб бўлмайдиган шундай зиддиятларга дуч келганки, бу доимий ҳол уни жуда ҳайратга солган. “Бугун, – дея эътироф этган эди у, – кеча айтган гапнинг бутунлай тескарисини айтишга мажбур бўласан; бундай ҳолда ҳақиқатнинг мезони бутунлай йўқ, демак, фаннинг ўзи нима эканлигини ҳам тушуниш қийин. Мен бундан беш йил илгари мавжуд бўлган ушбу зиддиятлар ҳали йўқ бўлмаганига аминман”(1).

Ушбу ҳолат баъзан олимлар тушиб қоладиган муайян драматик вазиятни ифодалайди. Бундай вазиятларда, яъни бир назария эскиси билан алмашинаётган даврларда, ҳақиқат деб ҳисоблаб келинган эски назариялардан воз кечиш, янгисини ҳақиқат деб тан олиш ниҳоятда қийин кечади.

Ҳақиқат муаммосининг фалсафий моҳиятини англаш ва унга эришиш мураккаб жараён ҳисобланади. Бунга Демокритнинг атомистик назарияси ва унинг тақдирини эслаб ишонч ҳосил қилиш мумкин. Унинг асосий қоидаси: “Барча жисмлар атомлардан ташкил топган, атомлар бўлинмасдир”. Бу қоида ҳозирги давр фани нуктаи назаридан ҳақиқатми

ёки хатоми? Унинг ҳақиқат эканлиги тўғрисида гўёки асос йўқдек, чунки ҳозирги замон фани атомларнинг бўлинувчанлигини тўлиқ исботлади. Агар уни хато дейдиган бўлсак, унда субъективизмга йўл қўйилмайдими? Ўзининг ҳақиқатлилигини амалда исботлаган бирон-бир таълимот (Демокритнинг атомистик таълимоти шундай эди) қандай қилиб хато бўлиб қолиши мумкин? Шундай бўладиган бўлса, биз ҳозирги кундаги физик, биологик, социологик, фалсафий таълимотлар бугун ҳақиқат бўлиб, эртага – 10 йил, 100, 1000 йил ўтгач хато бўлиши мумкинлигини эътироф этган бўлмаймизми? Бинобарин, бугун биз кашфиётлар томон ҳаракат қилар эканмиз, яна хатоларни яратиш ва улар тўғрисида хато хулосаларни тарқатиш билан шуғулланмаяпмизми? Демак, биз очикдан-очик иккиюзламачилик қилиб, хатони тўғри деб эътироф этиш томон бораётган эканмиз-да?

Инсоният бундай бўлишини ҳеч қачон истамаган боис, Демокритнинг таълимоти хато эканлиги тўғрисида альтернатив фикрларни улоқтириб ташлайди. Бизнингча, антик дунёнинг атомистик концепцияси билан биргаликда XVII-XVIII асрлар атомистик концепцияси бир вақтнинг ўзида ҳам ҳақиқат, ҳам хато ҳам эмас. Балки ўз даври учун мутлақ ҳақиқат деб эътироф этилган нарса ва ҳодисалар бошқа давр учун хато бўлиши мумкин. Хўш шундай экан, ҳақиқат нима ўзи?

Фалсафа тарихида, умуман фалсафада ҳақиқатни тушунишда турли хил ёндашувлар мавжуд. Яъни, “ҳақиқат – билимларнинг воқеликка мослиги”. “Ҳақиқат – билимларнинг тажрибада исботланганлиги”. “Ҳақиқат – билимнинг фойдалилиги, унинг самарадорлиги”, “Ҳақиқат – билимларнинг объектив борлиққа мувофиқ бўлган мазмуни, билиш ривожланишининг якуни ва айни пайтда омилидир”(2) ва ҳоказо.

Ҳақиқат бу билимнинг воқеликка мувофиқлигидир, деган дастлабки хулоса ҳақиқатнинг классик концепциясига хос асосий фикрдир. Бизнингча, бу ҳақиқатнинг концепциялари орасида энг қадимийси бўлиб, ҳақиқатни назарий тадқиқ этиш айнан ундан бошланган дейиш мумкин. Ҳақиқатни бундай тарзда дастлабки ўрганиш Платон ва Аристотель томонидан амалга оширилган эди. Хоразмий ва Форобий, Беруний ва Ибн Сино, Ф.Аквинский ва П.Гольбах, Гегель ва Л.Фейербахлар, шунингдек XX асрнинг кўплаб файласуфлари ҳам ҳақиқатнинг ушбу классик концепциясига қўшилишган.

Баъзан ҳақиқатнинг классик таърифи – билиш оламнинг айнан (адекват) инъикосидир, деган хулоса тавтологиядан иборат дейишади. Бизнинг фикримизча, бу фикр интуитив жиҳатдан тушунарли бўлган сўзларни англашда муайян аҳамиятга эга бўлганлиги учун ҳам унга қўшилиш мумкин. Аммо ҳалигача ҳақиқатнинг ушбу таърифи ўз аҳамиятини йўқотган эмас. Қолаверса, бу оддий ва содда таърифда ниҳоятда кенг мазмун яширинган.

«Айнан» акс эттириш термини тафаккур образларига қўлланилганда, изоморфизм ва гомоморфизм тушунчалари ёрдамида масаланинг моҳиятини аниқ-равшан қилиш мумкин. Объектни билиш жараёнида пайдо бўлувчи тафаккур образини тўғри инъикос эканлиги: 1) англанаётган объект билан сабабий боғланишнинг акс этиши; 2) акс этишнинг англанаётган объект билан изоморфик ёки гомоморфик муносабатида бўлиши; 3) изоморфик ёки гомоморфик муносабатида бўлган объект кабилардан иборатдир. Ҳар қандай тўғри инъикос англанаётган объект билан юқорида кўрсатилган муносабатларда бўлади ва шунинг учун ҳақиқий деб тавсифланиши мумкин. “Ҳақиқий” деган сифат юқоридаги хусусиятлари билан фарқланувчи инъикосни ифодалашнинг қисқа атамаси сифатида майдонга чиқади. Ҳақиқатнинг анъанавий таърифини қисқача ана шулар билан изоҳлаш мумкин.

Кўпинча файласуфлар эътироф қиладиган ҳақиқатнинг замонавий талқини ўз ичига қуйидагиларни олади. **Биринчидан**, “борлиқ” тушунчаси, у қандай ҳосил бўлганидан қатъи назар бизнинг онгимиздан ташқарида мавжуд бўлган, нафақат нарса ва ҳодисалар, балки уларда яширинган моҳиятлардан ҳам ташкил топган воқелик сифатида талқин этилади. **Иккинчидан**, “борлиқ” тушунчасига субъектив борлиқ ҳам киради, яъни унда маънавий борлиқ ҳам акс этади. **Учинчидан**, билиш, унинг натижаси – ҳақиқат, шунингдек объектнинг ўзи ҳам инсоннинг ҳиссий ва амалий фаолиятининг узвий бирлиги сифатида намоён бўлади. Бунда объект амалиёт орқали англашилади, яъни унинг моҳияти намоён бўлиши акс этган тўғри билим бўлган ҳақиқат амалиёт давомида ҳосил қилинади. **Тўртинчидан**, ҳақиқат қандайдир қотиб қолган нарса эмас, балки у доимий ўзгариб, бойиб, ривожланиб боради. Шу маънода ҳақиқат – бу, жараёндир. Ушбу ҳолатлар ҳақиқатни диалектик-реалистик тушунишни догматик агностицизм, субъектив идеализм ва сохта материализмга оид қарашлардан ажратиб туради.

Ҳақиқатнинг таърифларидан яна бири шундай: ҳақиқат объектни билувчи субъект томонидан у тўғридаги айнан инъикосдир. Билувчи билиш объектини ўз ҳолича, ондан ташқарида мавжуд бўлган нарса, ҳодиса, жараён сифатида акс эттиради. Унинг онгидан ташқаридаги олам ва унинг шакллари бирон бир тарзда акс этади, тушунча, ҳукм, хулоса шаклини олади, инсон билимининг таркибий қисмига айланади.

Ҳақиқатга хос бўлган муҳим жиҳат унда объектив ва субъектив томонларнинг мавжудлигидир. Бу борада таъкидлаш лозимки, ҳақиқат айни пайтда ҳам субъектда, ҳам субъектдан ташқаридадир. Аввало, ҳақиқат ҳар қандай ҳолда ҳам субъективдир. Негаки, у ҳеч қачон инсон ва инсониятдан ташқарида мавжуд бўла олмайди. Ҳақиқатнинг объективлиги эса инсон тасаввурларининг ҳақиқий объектив ташқи мазмуни инсондан ташқарида эканлигини, унинг инсонга боғлиқ эмаслигини англатади (3).

Ҳақиқатнинг учта бир-бири билан боғлиқ жиҳати мавжуд: борлиқ билан боғлиқлик, аксиологик ва праксиологик.

Ҳақиқатнинг борлиқ билан боғлиқлиги унда оламни нарса, моддий субстрат ҳолда ҳам, маънавий-руҳий ҳолда ҳам қайд этиши билан боғлиқлигидир. Бу билишнинг, хусусан ҳақиқатнинг онтологик жиҳати дейилади. Борлиқнинг ўзи эса субъектга берилган объект, яъни субъект билиши билан боғлиқ бўлса ҳам, лекин субъект билишидан ташқари турувчи реаллик сифатида тушунилади. Ҳақиқат ҳар қандай ҳолда ҳам ўз борлиғига эга бўлади. Бу борлиқ моддийми, маънавийми ҳақиқат учун бунинг фарқи йўқ. Ҳақиқат борлиғи биз уни сезяпмизми-йўқми, ўйлапмизми-йўқми, бундан қатъий назар мавжуддир. Шубҳасиз, ҳақиқат, аввало, муносабат ёки борлиқ (мавжудлик) сифатида эмас, балки ушбу муносабатда намоён бўладиган ёки яширинган ҳодиса сифатида тушунилади. Инсон одамзотга хос хусусият, жиҳатларни билиш учун ҳаракат қилаётганида ҳам аслида ўзини ўрганаётганини эсдан чиқаради. У ҳатто бирон-бир нарса, масалан, янги яратилаётган дори кучини ўзида синаб кўраётганида ҳам, ўз танасини, ундаги ўзгаришларни гўёки четдан туриб кузатади. Фақат инсонгина буни қила олади, яъни руҳини танасидан ажратиб, ўзини тажриба объектга айлантира олади. Бу бошқа масала, уни ҳақиқат доирасида эмас, балки тана ва руҳ, объект ва субъект, моддийлик ва маънавийликнинг ўзаро муносабати масаласи доирасида қараб чиқиш ўринли бўлади, деб ўйлаймиз.

Ўзбек тилида “ҳақиқат” сўзи мутлақ тўғрилиқни, билимнинг оламга айнанлигини, аниқлик ва ҳақиқийликни англатади. “Ҳақиқат”, “ҳаққоният”, “ҳақиқийлик” – бу сўзлар ягона этимологик асосдан келиб чиққан. Ҳақиқат – бўлиб турган воқелик, амалга ошаётган жараён, мавжудликнинг муҳим томонини акс эттирадиган ҳодисадир. У юксак

маънавий тушунча сифатида билиш давомида эришиладиган мақсадни, шу мақсадда намоён бўладиган маъно-мазмунни ифодалайди.

Ҳақиқатнинг илоҳий талқинида “ҳақиқат” тушунчаси диний илоҳий маънода ишлатилади ва “Ҳақ” – худо, Оллоҳ мазмунини ифодалайди. Буни мумтоз фалсафа ва адабий меросимизда яққол кўриш мумкин. Тарихимизда ном қолдирган алломаларимизнинг аксарияти ҳақиқатга эришишни, аввало, “Ҳақ”қа, унинг васлига етиш деб тушунганлар ва талқин қилганлар. Тасаввуфга мансуб бўлган барча олиму фузало, аллома ва шоирлар ҳам ана шу дунёқараш позициясида турганлиги маълум. Гарчанд улар орасида бошқа масалаларда талқин ва ёндашувлар турлича бўлса-да, ушбу масалада деярли ихтилофлар йўқ. Ҳаққа етиш, эришишнинг усуллари, йўллари, имкониятлари борасида ўзига хослик, турли-туманлик бўлганлиги эса табиий ҳол сифатида қаралиши лозим.

Фан соҳасида қилинган кашфиётлар ва қўлга киритилган ютуқлар ҳам диний-илоҳий дунёқараш вакиллари томонидан Ҳаққа эришиш йўлидаги фаолият медалари сифатида талқин қилинади. Ҳақнинг ўзи эса тўла-тўқис англаб бўлмайдиган, сир-синоатларнинг чеки йўқ, одамзот учун доимо «нарсаси ўзида» бўлиб қолаверади. Биз ушбу қарашни собиқ иттифоқ даврида қаттиқ қораланганини биламиз, унга атеистик позициядан туриб баҳо беришнинг оқибати бугунги кунга келиб аён бўлди.

Афсус билан шуни қайд қилиш керакки, масаланинг моҳияти узоқ йиллар илоҳий нуқтаи-назардан талқин этилмади, агар ўрганилса ҳам тор, диний доирада ўрганилди. Аммо бу соҳадаги фикр, мулоҳаза ва хулосалар расмий фалсафа доирасига киритилмади ҳамда улар аксарият мутахассислар учун қоронғу мавзу бўлиб қолаверди. Биз ҳақиқатга диний-илоҳий ёндашувни бутунлай рад қилиш ёки уни тўла-тўқис қабул қилиш лозим деган фикрдан йироқмиз. Аммо бундай ёндашувнинг мавжуд эканлигини эътироф этмоқчимиз, ҳолос.

Ҳақиқатнинг аксиологик жиҳати унинг ахлоқий-этик, эстетик ва праксеологик мазмунга эгалигини акс эттиради, уни ҳаётнинг маъноси, инсон амалий фаолияти учун қадриятга эгалиги билан узвий алоқадорлигини ифодалайди. Ҳақиқатда бундай мазмуннинг ифодаланишини биз юқорида физик Х.А.Лоренц ҳаёти ва фаолияти билан боғлиқ бўлган мисолда кўриб ўтдик. “Ҳақиқат” тушунчаси “тўғри” сўзи билан ҳам узвий боғлиқ. Аниқ фанларда, айниқса математикада ҳақиқат ана шу тушунча орқали кўпроқ ифодаланади. Мисол, масала, теоремаларнинг ечимлари тўғри бўлса ҳақиқат деб қабул қилинади. Ахлоқий маънода эса ҳақиқат – ёлғоннинг акси, тўғрилиқ, адолатли, аниқ-равшан бўлган барча нарсаси ва ҳодисалардир. Ҳозир эса ушбу сўзга «тўғри» сўзи ҳам мос тушади. Негаки, бу сўз кўпинча ҳаққонийлик, адолат, одиллик сўзлари билан ҳамоханг. Ҳақиқат кўпроқ ақл ва тафаккурга тегишли, тўғрилиқ, эзгулик ёки яхшилик эса ахлоқ, иродага тааллуқлидир.

Аслини олганда, «ҳақиқат» тушунчаси кенг маънода объектив ҳақиқатни ҳам, ахлоқий ҳақликни ҳам, аниқ, тўғри натижани ҳам ўзида камраб олган. Ҳақиқатни топишга, унга эришишга интилиш, уни инсонлар ўртасида қарор топтириш, илм-фаннинг, маънавият ва ахлоқнинг муҳим элементи, таркибий қисми ҳисобланади. Ҳақиқатни билиш, уни англаш, тўғри натижага эришиш инсонни маънан бойитади, унга амалий фаолияти давомида аниқроқ ҳаракат қилишга ёрдам беради.

Аниқ фанларда, исбот талаб қилинадиган жойларда ҳақиқат «тўғри» сўзи орқали, унинг зидди эса «нотўғри» ибораси билан ифодаланади. Масаланинг ечими ҳақиқат бўлса “тўғри”, ҳақиқатга мос бўлмаса “нотўғри” дейилади. Ижтимоий маънода, айниқса

маънавий-ахлоқий соҳада “ҳақиқат”, “ҳақгўйлик” ва унинг зидди “ёлғон”, “ҳақсизлик” тушунчалари кўпроқ ишлатилади. Гоҳида ҳақиқат “адолат”, “одиллик” атамалари орқали ҳам ифодаланади. Бу тушунча ва атамалар ахлоқ, ҳуқуқ ва бошқа ижтимоий фанлар ҳамда бошқа соҳаларда аниқ мазмунга эга. Ахлоқий-маънавий маънода “ҳақиқат” ва “тўғри” тушунчасининг зидди “ёлғон” бўлиб ҳисобланади. Ёлғон ҳақиқатнинг оддийгина зидди эмас. Ёлғон гапирётган кимса, гўёки инсон ва унинг эрки ва озодлигига ҳалақит бераётган, уни воқелик тўғрисидаги чекланган қарашларга йўллаётган одамга ўхшайди. Зеро, ҳақиқатни бузиш ва яшириш, тўғрини нотўғри дейиш ҳамиша қаллобликка, ҳақсизликка хизмат қилган. Ҳақиқатни ҳурмат қилмаслик, унга нисбатан бефарқлик жамиятга, одамларга нисбатан ҳурматсизлик, ҳаёт ҳодисалари ва улар мазмунига лоқайдликни келтириб чиқаради. Ҳақиқатни билмаслик хато бўлса, у билан ҳисоблашмаслик жоҳилликка, ўзига бино қўйишга олиб келиши мумкин.

Бу эса, ўз навбатида, ҳақиқатнинг қадрига етиш, уни қадрлаш лозимлигини англатади. Аслида қадрланмайдиган ҳақиқатни топиш қийин. Ҳақиқат қадрланмаса ўз вазифасини бажара олмайди, ҳақиқий ижтимоий мазмунини намоён қилолмайди. Шу билан бирга, бундай ҳолда ҳақиқат соҳиби азият чекади, у ўз меҳнатининг самарасини кўрмаслиги ҳам мумкин. Баъзида ҳақиқатнинг ўзи бир четда қолиб, ҳақиқатга эришиш йўлидаги фаолият қадрланмаслиги, ҳатто қораланиш ҳоллари ҳам рўй беради. Масҳаб ва Коперник, Насимий ва Жордано Брунолар ҳақиқат излаганлари учун азият чекканлар. Зеро, ҳақсизлик доимо ҳақиқатдан кўради, уни қадрсизлантиришга ҳаракат қилади. Масаланинг бу жиҳати гносеологиядан кўра этика нуқтаи назаридан таҳлил қилингани маъқул. Умуман олганда, ҳақиқатнинг аксиологик жиҳатини таҳлили нафақат гносеология, балки бошқа ижтимоий фанларга асосланганида тўлароқ ва мазмунлироқ бўлади.

Ҳақиқатнинг праксеологик жиҳати унинг амалиёт билан боғлиқлик томонини ўз ичига олади. Ушбу жиҳат қадрият сифатида қаралганида ҳақиқатнинг амалиёт учун фойдалилиги намоён бўлади. Тўғри, бу унинг аксиологик аспектига киради, бироқ уни нисбатан мустақил жиҳат сифатида алоҳида ажратиб талқин этиш учун ҳам илмий асослар йўқ эмас.

Аввало бу жиҳат ҳақиқатнинг ақл эркинлигини таъминлаши билан боғлиқ моҳиятида намоён бўлади. Хар бир анланган, билиб олинган ҳақиқат, илмий ва амалий фаолият учун янги ҳаракат майдонлари, имкониятлари очилганлигини англатади. Ҳақиқатни билишга интилаётган инсон истикболни кўраётиб, пассив ҳолда келажакни кутиб ўтирмайди, балки уни яратади ёки яратишга ҳаракат қилади. Шу маънода ҳақиқат - ҳаётий яратувчи куч бўлса, ёлғон эса бузғунчи куч ва ғояларга озуқа беради.

Ҳақиқатнинг амалиётга йўналтирилганлигини ифодалайдиган праксеологик жиҳатда билиш назариясининг бир қатор бошқа масалаларини ҳам кўриш мумкин. Шу маънода ҳақиқатнинг ғоя билан нарса, моддийлик билан руҳийлик ўртасидаги муайян муносабатнинг таснифи сифатидаги таърифини ҳам эътиборга олиш мумкин. Бу жиҳат оламнинг хоссалари тўғрисидаги объектив билишни ҳам ва уни амалий фойдаланиш имкониятларини субъектив тушунишни ҳам қамраб олади. Ҳақиқатга эришган инсон нарсанинг хоссалари тўғрисида аниқ билимга эга бўлиш билан бирга, ундан амалда фойдаланиш тўғрисида ҳам равшан тасаввурга эга бўлмоғи даркор. Ҳақиқат амалиётни янада ривожлантириш учун имконияти борлигини, унга хизмат қилишга одамларда ишонч ҳосил қилгандагина тан олинади. Бундан қуйидаги яна бир таъриф келиб чиқади: ҳақиқат инсон онгининг объектив реалликка мос бўлган ва субъектив мақсадларга эришувида

назарий асос бўла оладиган ижтимоий аҳамиятга молик тушунчадир. Кўриб турганимиздек, “ҳақиқат” тушунчасининг мазмунида праксеологик жиҳатнинг мавжудлиги, бу тушунчани ўзига хос таърифлашга асос беради. Ҳақиқатни бундай тушуниш, албатта, унинг бошқа таърифлари бўлиши мумкинлигини инкор қилмайди. Шу билан бирга, бу таърифнинг чекланганлигини ҳам ҳисобга олиш муҳим. Чунки ундаги «назарий асос» термини доимо ҳам иш беравермайди ва бунда амалиётдан ташқари билимнинг баъзи бир қатламлари инкор этилади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, ҳақиқатнинг бу учта муҳим жиҳати ҳақиқатни фалсафий моҳиятини англаш учун аҳамиятлидир. Улар орасида энг асосийси, унинг борлиқ билан боғлиқлигига асосланадиган онтологик жиҳати ҳисобланади. Гарчи «ҳақиқат» тушунчасининг таърифлари кўп бўлса-да, улар орасидаги асосийси борлиқ моҳиятига алоқадор бўлганини эътироф этиш ҳисобланади. Унинг шаклий кўриниши қуйидагича бўлади: ҳақиқат субъект тасаввурларининг объектга (реалликка) мослигидир.

«Ҳақиқат» тушунчасининг бу таърифи инсоннинг борлиқни ҳиссий билишига ҳам тегишлими, - деган саволга ижобий жавобдир. Субъект тасаввурлари эса, конкрет ёки мавҳум, мушоҳадавий ёки фикрий хусусиятга эга. Шунинг учун бу борада унга қуйидагича таъриф бериш мумкин: ҳақиқат аниқ-равшан (конкрет) ёки мавҳум, мушоҳадали ва фикрий хулосаларнинг, тушунча ва тасаввурларнинг объектга мослигидир.

Адабиётлар

1. Иоффе А.Ф. «Развитие атомистических воззрений в XX веке». М.-Л. 1934 с. 454.
2. Шермухамедова Н.А. Гносеология – билиш назарияси. Т.; “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” 2011. 206-б
3. Аҳмедова М. Фалсафа. Т.; “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” 2006. 320-б

РЕЗЮМЕ

В данной статье понятию истины была присвоена философская точка зрения. Проанализированы различные свойства истины, суждения о ней а также сделана попытка осветить её научное значение.

REZUME

In this article, philosophical aspects of the issue of truth are examined. The different approaches and ideas about the issue are analyzed detailly.